

M I R E N J E

Nema više tih ljudi.

Ali bili su. Očima deteta sam ih gledao i duboko mi se urezali u pamćenja njihovi likovi i njihova kazivanja. Zato, kad kažem ljudi, uvek ponajpre na njih mislim.

Bilo ih, sve u svemu, jedva oko dvadesetak kuća. Sa njihovom decom sam drugovao i zajednički hleb jeo. Jer njima su majke mesile proju, dok je moja bila švalja pa nije imala vremena za to, te mi kupovala mek somun, i onda smo jedni druge čašćavali, mereći pošteno komade po veličini. Pa njima somun više sladio a mene je teža proja bolje sitila i tako nam je ta „razmena dobara“ uvek bila jedva dočekana zabava.

Subotom su nas vodili u hram. Svak bi kraj sebe posadio svoju decu na klupe koje su, nastavljaajući se jedna na drugu uz zidove hrama, činile kao neki veliki okvir visoko uzdignutom oltaru nasred hrama. I dok je h a h a m čitao molitve, mi smo, s vremena na vreme, na dati znak, imali da vičemo: Amin.

Valjalo je baš vikati i drati se, jer kanda njihov „amen“ nije daleko stizao, svakako ne tamo gde se sudilo i odlučivalo kad će najzad sedam debelih krava odmeniti onih sedam mršavih. I u tome je bio smisao toga što su nas ljudi vukli u hram. A mi smo rado išli i bili srećni zbog toga, jer gde je taj hram i gde je ta kuća gde će te voleti zato što galamiš? Možete misliti da smo davali sve od sebe. (Na žalost, ipak uzalud, jer te debele krave su do kraja ostale samo san i priželjkivanje.) A kad bi bogoslužjenje bilo pri kraju, penjali smo se na oltar da hahamu celivamo ruku, a potom prilazili svim očevima na klupama, išli od jednog do drugog da i njima celivamo ruke i za to bili nagrađivani plagoslovom i osmejkom, zarad kojeg smo se u sebi zaricali da ćemo idući put još jače i još prodornije vikati...

Na njih ponajpre pomislim kad spomenem ljude.

Jer kao da su, pod onim okolnostima, na naročito skladan i ljudski način umeli da budu ljudi.

A ja znam i dobro se sećam kako je to bilo. Detinjim očima sam ih gledao i, sa ovim što danas znam, tek sad mogu da ih pojmim i da ih

razumem. Kako su živeli i kako su izgarali, kako su radili i kako su praznovali, u njihovom radnom danu i njihovoj suboti.

... Oko oltara ide s a m a s i više:

„Dies mil dan por llever Sefer-tora!”

Sasvim je izmašćen fes na glavi tom našem crkvenjaku, sa lica mu štrči veliki nos, a duga, gusta brada pokriva sve što je još od lica ostalo. On nosi plav mantil i plave široke čakšire sa dugačkim turom, preko trbuha mu pojas od tkanine koja je nekad morala biti crvena. Za pojasom mu zadenuta velika marama.

„Dies mil dan por llever Sefer-tora!” ponavlja stari i dobro zagleda svakog u očima pita da li ko ima što da kaže na to.

Eno, čika Katalan diže prst i daje znak očima.

„Venti mil dan!” objavljuje starac i nastavlja svoj hod oko dolapa.

Za to vreme haham mrmlija sebi u bradu ono što piše u velikoj knjizi koju drži u ruci i pravi se kao da ga se sve to baš ništa ne tiče.

Eno, sad čika Natan diže jedan prst.

„Trenta mil dan!” više samas i nastavlja put.

„Ovo će biti neko mirenje”, šapuće mom ocu, preko moje glave, sused koji mi sedi s druge strane.

„Mirenje neko?” ponavljam ja u sebi ono što sam čuo.

Ja pokušavam da povežem ovo zbivanje sa onim što sam čuo. Poznajem pomalo taj jezik koji su moji daleki preci, izgnanici iz Španije, bežeći od Inkvizicije, doneli sobom ovamo. „Daje se deset hiljada da se Tora iznese!” — to je vikao samas, a posle je rekao da se daje dva-deset hiljada, pa trideset hiljada.

Trideset hiljada? Ali — čega? I ko? Kome? Zašto?

U tom je čika Katalan još jednom namignuo, a stari samas obznanio:

„Quarenta mil dan!”

Dakle, već — četrdeset hiljada!

Ja više ne mogu da se uzdržim:

„Tata”, šapućem ocu, „kako to: quarenta mil dan?”

Crkvenjak je još jednom obišao oko oltara i ponovio:

„Quarenta mil dan...”

Njegov pogled leti s jednog na drugog, a ljudi, da ne bi starom zadavali posla, gledaju preda se ili na koju bilo stranu, samo ne u njega.

Nastaje najnapetiji trenutak velike predstave: samas se približava Katalanu i ovaj mu nešto šapuće u uvo, a onda — kao da nosi poruku kakvu prevažnu — on se upućuje hahamu.

Ovaj je već načuljio uši da čuje tajnu koju će mu samas došapnuti a onda, sve pevajući, obznanjuje da je čika-Katalan učinio čast čika-Natanu otkupivši za njega obred,* koji je sad bio izložen licitaciji, a koji će obred da obavi u daljem toku bogoslužjenja čika-Natan. A mi znamo da će ovaj, kad to obavi, po drevnom običaju, prići čika-Katalanu da mu pruži ruku i da mu se zahvali.

* Obred se sastojao u tome da se svatak sa Torom iznese na oltar.

U žagoru koji sad nastaje ja razabirem da su se Natan i Katalan tokom protekle nedelje bili žestoko pozavadili.

Znači: zbog toga pomirenja ubogi siromašak Katalan daje četrdeset hiljada?!

„Ali, tata! Zar čika-Katalan? Četrdeset hiljada?! Četrdeset hiljada č e g a, tata?

Otac se osmehuje:

„Četrdeset hiljada makar čega“, kaže mi.

„Ali čika-Katalan nema ništa“, kažem.

„Da. Ali kad bi imao, on bi dao“, uverava otac.

Sad sam shvatio:

Tamo, na ulici, Katalan bi rekao: „Mnogo bih dao da se pomirim s Natanom.“ A Natan bi kazao: „Ja bih dao još više.“ Ali to ovde ne ide. Jer pored hahama sedi kod oltara blagajnik — gabaj, s knjigom u ruci, i on to mora da proknjiži. Zato čika-Katalan precizira. I tako, kad bi on samo imao, ne bi žalio da dā venti mil — dvadeset hiljada da mu Natan oprost; a Natan na to javlja da on ne bi žalio ni trenta mil — trideset hiljada. Na to je onda čika-Katalan odmah javio da ne bi žalio ni svih quarenta mil — četrdeset hiljada. Pa biće da je on više skrivio i tako je licitacija na njemu ostala.

Onda je gabaj u velikoj knjizi dužnika savio jedan list i tako opteretió konto pobožnoga čika-Katalana sa četrdeset hiljada.

„Četrdeset hiljada č e g a? “ pitam opet oca.

„Ne zna se to“, veli on.

„A kad će to čika-Katalan da plati?“

„Čim izvuče na lutriji glavni zgoditak, sine.“

I tako, eto.

Ti su ljudi bili. Ljudi ili — ipak samo deca i uvek deca? To ni sam ne znam. Znam da su nas, svoju decu, vukli u hram da ih zastupamo pred Nevidljivim, a u životu se obdržavali čudnom monetom „Kad bih imao“. Nikad joj se devizni kurs nije ustanovio, ali bila je u opticaju. Nije se njom trgovalo, ali pomagala je ljudima da se paze i da — budu ljudi . . .